

معرفی کتاب

فهرست کتاب‌های فارسی‌شده چاپی

سید محسن ناجی نصرآبادی

چاپ اول، مشهد، ۱۳۸۱ش.، ۴ جلد

آستان قدس رضوی، بنیاد پژوهش‌های اسلامی

تهیه و تنظیم: موسی‌الرضا باشتی، مهین فضائلی جوان، عباس کیهانفر

زیر نظر سید محسن ناجی نصرآبادی

ترجمه در زبان فارسی قدمتی به درازنای تاریخ و تمدن دارد. در دوران پس از اسلام، مترجمان با برگردان قرآن کریم به فارسی، آغازگر ترجمه در دوران جدید بودند. گرچه ترجمه در این مرحله شکل نظام‌مندی نداشت، اما ضرورت داشت که توده مردم برای آشنایی با کتاب مقدسی که به آن ایمان آورده بودند مفاهیمی را دریابند. افزون بر ترجمه قرآن، ترجمه احادیث نبوی نیز دستمایه کار مترجمان قرار گرفت. شهاب‌الانخبار قاضی قضاعی شامل کلمات و سخنان قصار حضرت پیامبر (ص) در قرن ششم به فارسی برگردانده شد. در سده‌های بعد نیز بسیاری از آثار علمی و عقیدتی به زبان فارسی ترجمه شد. ابوسعید حسن شفیعی سبزواری کتاب‌های کشف‌الغمه و بهجه‌المباهج و مصابیح‌القلوب را به فارسی برگرداند. در دوران تسلط مغولان بر ایران نیز خواجه رشید فضل‌الله آثار پزشکی چینی را به فارسی برگرداند.

از سده دهم به بعد با تثبیت دولت صفویه، پدیده ترجمه در مقام یک نهضت فرهنگی در تاریخ زبان فارسی شناخته شد. به طوری که نه تنها در حوزه سیاسی جامعه ایرانی بلکه در قلمرو گسترده فارسی‌زبانان به ویژه در شرق جهان اسلام، روزنه‌ای تازه به روی دانش‌پژوهان گشود. در این دوره مترجمان بسیاری همچون شیخ بهائی، نورالدین علی کرکی، ملاعبدالعلی بیرجندی، ملاعلی زواره‌ای، ملافتح‌الله کاشانی، جمال‌الدین محمد خوانساری و جمع بسیار دیگری پای به عالم ترجمه گذاشتند.

با روی کارآمدن قاجار، نگاه مترجمان به آثار و نگاه‌های تمدن و تفکر غرب معطوف شد. مسافرت‌های شاهان قاجار و دیگر سردمداران حکومت به اروپا، آمد و

شد هیئت‌های اروپایی به ایران و نیازهای سیاسی، اداری و فرهنگی کشور در مسائل علمی، نظامی و جغرافیایی سبب شد تا کتاب‌هایی از زبان فرانسه، انگلیسی، روسی و ترکی به فارسی ترجمه شود.

نهضت مشروطه در تحول و تغییر جامعه ایرانی نقشی کارآمد داشت و در بیشتر شؤون زندگی و تفکر فرهنگی کشور تأثیر گذاشت. بر اثر جریان‌های سیاسی، اقتصادی و اجتماعی عصر مشروطیت و دروه‌های پس از آن ذهن ایرانیان با مفاهیم و پدیده‌های نوین جهان غرب بیشتر آشنا شد و فراگیری زبان‌های غربی در میان ایشان شتاب تندی گرفت به گونه‌ای که سهم کتاب‌های فارسی شده در مقایسه با کتاب‌های تألیفی اندک اندک رو به همسانی و در دهه‌های اخیر رو به تزاید نهاد.

گرایش به ترجمه در حکومت پهلوی و پس آن در دوران پر برکت انقلاب اسلامی به گونه‌ای بود که شایسته است پدیده ترجمه در این دروان مورد تحقیق و بررسی قرار گیرد تا جامعه فارسی‌زبان به لحاظ شناخت و شناسایی تاریخ، تفکر و تمدن خویش و یافتن جایگاه خود در قلمرو فرهنگ بشری به نتایجی مستند و مستدل دست یابد.

ضرورت آشنایی با آثار ترجمه‌شده به زبان فارسی از دیرباز در میان پژوهشگران و کتاب‌شناسان ایران احساس شد. برخی از کتاب‌شناسان همچون مرحوم مشار و ایرج افشار در لابه لای کتاب‌شناسی‌های خود به این آثار توجه نشان دادند. فریدون بدره‌ای پایان‌نامه خود را با عنوان «فهرست ترجمه‌های فارسی از ۱۳۴۵ تا پایان ۱۳۴۹» در دانشگاه تهران فراهم آورد. ادامه کار وی را عربعلی رضایی از سال ۱۳۵۰ تا پایان سال ۱۳۵۴ دنبال کرد. مجموع آثار ترجمه‌شده در این دو اثر که ده سال را دربر داشت شامل حدود سه هزار و سیصد ترجمه است.

بنیاد پژوهش‌های اسلامی آستان قدس رضوی با توجه به لزوم آگاهی کتاب‌شناسان، مترجمان و ناشران از عناوین کتاب‌های فارسی‌شده و آگاهی‌های دیگر از سال ۱۳۶۵ طرح گسترده‌ای را در زمینه تدوین فهرست کتاب‌های فارسی‌شده چاپی دنبال کرد.

در مرحله نخست، فهرست کتاب‌های فارسی‌شده چاپی از آغاز صنعت چاپ تا سال ۱۳۷۰ و در مرحله دوم فهرست کتاب‌های فارسی‌شده از سال ۱۳۷۱ تا ۱۳۸۳ به مرحله اجرا درآمد.

مرحله نخست در چهار مجلد در پایان سال ۱۳۸۰ با حدود ۲۵ هزار عنوان کتاب ترجمه‌شده منتشر شد و مرحله دوم در پایان سال ۱۳۹۳ در ۹ مجلد با بیش از ۴۵ هزار مدخل ترجمه به زیور طبع آراسته شد.

شیوه جمع‌آوری اطلاعات در مرحله نخست، مراجعه به کتاب‌شناسی‌ها، بررسی کتاب‌نامه‌ها، مجلات ادواری و مراجعه به کتابخانه‌های بزرگ همچون کتابخانه مرکزی آستان قدس رضوی و کتابخانه ملی بود. رؤیت و ملاحظه کتاب برای اطمینان و دقت در جمع‌آوری داده‌ها در این مرحله از اولویت‌های کار به شمار می‌رفت.

در مرحله دوم نیز از شیوه جمع‌آوری مرحله نخست بهره بردیم. استفاده از نرم‌افزارهای موجود، بهره‌گیری از اینترنت، دسترسی آسان‌تر از کتابخانه‌ها و کتاب‌شناسی‌ها را برای ما میسر کرد، اما کم بودن پهنای باند اینترنت، کافی نبودن و به روز نبودن سیستم‌های موجود، قطع شدن گاه و بیگاه اینترنت و فیلتر شدن بسیاری از سایت‌ها به دلایل مختلف، از موانع قابل تأمل در این پژوهش بود.

از منابع مهم دیگر این پژوهش می‌توان از لوح فشرده کتابخانه ملی (با وجود اشکالات متعدد)، مخازن غنی کتابخانه آستان قدس، نرم‌افزار کتیبه، پایگاه اطلاع‌رسانی کتابخانه‌های ایران (lib)، آدینه‌بوک و گوگل نام برد. همچنین کارنامه نشر، فصلنامه‌ها، مجله‌ها، نشریات ادواری فارسی از منابع چاپی قابل اعتنا در این پژوهش بود.

تمام آثار ترجمه‌شده بر مبنای استانداردهای کتابداری، ذیل نام نویسنده اصلی قرار گرفته است. از آن‌جا که نام نویسنده ممکن است به سلیقه مترجمان و ناشران به صورت‌های گوناگون، تلفظ و به فارسی برگردانده شده باشد، برای ضبط دقیق آن‌ها از آخرین ویرایش فهرست مستند اسامی مشاهیر و مؤلفان بهره برده‌ایم. در صورتی که کتاب دارای دو یا چند مؤلف باشد، نام نویسنده همکار پس از عنوان کتاب با عبارت «با همکاری» آمده است. با این توضیح که برای تسهیل در بازیابی اطلاعات، در ردیف الفبای خود از نویسندگان دوم و سوم به نویسنده اول با ذکر عنوان کتاب ارجاع داده شده است.

پس از نام فارسی مؤلف، نام لاتین وی، سپس عنوان فارسی کتاب، مترجم، محل نشر، ناشر، سال چاپ، تعداد صفحات و عنوان اصلی کتاب و در مواردی توضیحات به هر مدخل افزوده شده است.

یافتن نام لاتین نویسنده، تاریخ تولد و وفات، عنوان اصلی کتاب که در مواردی در منابع کتاب‌شناختی موجود نیست یکی از مشکلات و دغدغه‌های اصلی پدیدآورندگان این اثر بود. از این رو، برای حل این مشکل به سایت‌های خارجی بسیاری مراجعه شد و با استفاده از شیوه‌آزمون و خطا، املاهای مختلف لاتین مؤلف یا عنوان کتاب در سایت جستجو شد و از این رهگذر به مطالب مهمی دست یافتیم. شماری از سایت‌ها در مقدمه کتاب بیان شده‌اند.

از ویژگی‌های دیگر این اثر، تهیه نمایه‌های گوناگون برای آن است. این نمایه‌ها شامل سه جلد از کتاب نه جلدی است و شامل نمایه‌های: نام لاتین نویسندگان، نام فارسی نویسندگان، عناوین فارسی شده، نام مترجمان، عناوین اصلی کتاب‌ها (انگلیسی، فرانسه، آلمانی، عربی و زبان‌های دیگر) و بالاخره نمایه ناشران است.

همکاران بزرگواری که در این راه سخت و ناهموار، همواره با جدیت، دقت و وسواس فراوان مرا یاری کردند عبارتند از: سرکار خانم‌ها فرشته ناصری، مهین فضائلی جوان و آقایان محمدکریم رحمانی‌پور و حمزه کاهانی. همچنین اگر نبود حمایت مدیران ارشد آستان قدس رضوی، این کار سترگ به نتیجه مطلوب خود نمی‌رسید. از این رو لازم است که از همه ایشان سپاسگزار باشم.

پیگیری مرحله سوم کار از سال ۱۳۸۴ تا پایان سال ۱۳۹۳ در دستور کار قرار دارد. ضمن آن که کار نرم‌افزار این فهرست نیز مراحل نهایی خود را به پایان رسانده و مراجعه‌کنندگان می‌توانند آن را به صورت لوح فشرده و یا در سایت بنیاد پیگیری نمایند.
